

PAŃSTWOWY TEATR im. STEFANA JARACZA
w ŁODZI

7¹⁵ DRUGA SCENA

UL. TRAUGUTTA 1

GABRIELA ZAPOLSKA

**MORALNOŚĆ
PANI
DULSKIEJ**

Program

SEZON 1968/69

PREMIERA 16 CZERWCA 1963 R.
Wznowienie na Małej Scenie 21 stycznia 1969 r.

Gabriela Zapolska
**Moralność
pani Dulskiej**

Tragikomedia w 3 aktach

Osoby:

| | |
|-----------------|---------------------------------------|
| Dulska | — Lena Wilczyńska |
| Mela | — Ewa Mirowska |
| Hesia | — Alicja Krawczykówna |
| Zbyszek | — Maciej Małek |
| Dulski | — Jerzy Źwikliński Zygmunt Nowicki |
| Juliasiewiczowa | — Maria Kozierska |
| Hanka | — Barbara Wałkówna |
| Lokatorka | — Bożena Darłakówna |
| Tadrachowa | — Leokadia Pilarska |

Reżyseria:

Feliks Żukowski

Scenografia:

Władysław Daszewski

Asyst. reżysera:

Henryk Józwiak

Inspicjent: Janina Staszewska
Przy egzemp.: Ewa Iwińska



Gabriela Zapolska
(zdjęcie z 1906 r.)

Twórczość Gabrieli Zapolskiej

Spuścizna pisarska Gabrieli Zapolskiej zawiera utwory o bardzo niejednakowym znaczeniu ideologicznym i artystycznym. Obok pozycji (szczególnie powieści i nowel) o dość nikłych wartościach znajdują się w niej utwory (przede wszystkim dramatyczne), które przynoszą rzeczywistą wiedzę o życiu oraz z niezwykłą trafnością i gwałtownością piętnują zakłamanie moralne, chciwość i tępotę — to wszystko, co w skrócie przywykliśmy nazywać moralnością mieszczańską w okresie schyłku tej klasy społecznej.

Z tej bogatej spuścizny twórczej jedna szczególnie pozycja zachowała trwałe znaczenie w dziejach literatury polskiej. Jest to „Moralność Pani Dulskiej”. Zapolska osiągnęła w tej „tragifarsie kołtuńskiej” to, co bywa udziałem istotnie wielkich pisarzy: stworzyła postać ludzką, która żyje jako prawdziwy typ społeczny. Sztuka ta utrwaliła w języku polskim nowe pojęcie: dulszczyzna — to popularna nazwa kołtunerii moralno-obyczajowej, powszechnie używane określenie wstecznictwa i obłudy mieszczańskiej.

„Rzadko się zdarza spotkać typ — pisał trafnie o „Moralności pani Dulskiej” znakomity krytyk Boy-Zeleński — nakreślony z tak soczystą nienawiścią.”

Skąd zrodziła się ta nienawiść? Jaki sens społeczny miała zawzięta walka Zapolskiej z dulszczyzną? Oto pierwsze pytanie, jakie budzi lektura „Moralności pani Dulskiej”. Aby na nie odpowiedzieć, trzeba prześledzić dzieje życia i twórczości pisarki.

Krótki życiorys Zapolskiej można zamknąć w następujących zdaniach. Urodziła się w roku 1857 w Kiwircach pod Łuckiem. Pochodziła z bogatej rodziny ziemiańskiej (ojciec jej, Korwin-Piotrowski posiadał majątki na Wołyniu). W osiemnastym roku życia wyszła za mąż za ziemianina i oficera gwardii rosyjskiej, Konstantego Śnieżko-Błockiego (nazwisko Zapolska to pseudonim pisarki, drugi pseudonim — Józef Maskoff). Małżeństwo trwało trzy lata. Zapolska rozeszła się z mężem i poświęciła pracy pisarskiej i aktorskiej. W latach 1892—94 występowała w słynnym teatrze naturalistycznym Antoine'a w Paryżu. W roku 1902 założyła i prowadziła szkołę dramatyczną w Krakowie. Zmarła 17 grudnia 1921 roku we Lwowie.

Jaka była droga córki bogatego arystokraty, wychowanki modnej szkoły dla „dobrze urodzonych panien”, żony oficera — ziemianina, do literatury, do pisania książek, które przez wiele lat oburzały klerykałnego, mieszczańskiego i szlacheckiego czytelnika?

Zapolska już w młodości zerwała ze środowiskiem, w którym się wychowywała. Wbrew woli rodziny wstąpiła do wędrownego trupy teatralnej, z którą jeździła po miastach prowincjonalnych. Jednocześnie rozpoczęła działalność pisarską. Jej kariera literacka nie była łatwa. „Ileż ona odebrała kułaków, szturchańców — stwierdził Adolf Dygasiński w roku 1885 w związku z jej pierwszą książką pt. „Akwarele” — za to, że odważyła się pisać! Wątpić należy, czy w literaturze świata był kiedyś wypadek, aby kogoś równie sponiewierano na wszystkie strony”. Kiedy odczytujemy głosy krytyki na temat książek Zapolskiej (szczególnie pierwszych), uderza rzeczywistość gwałtowna niechęć do autorki. Tylko w części można wytłumaczyć to faktem, że książki młodej pisarki były rzeczywiście słabe, że ponad realistycznymi obserwacjami górowało w nich niewne filozofowanie,

sentymentalizm i nadmiar „pięknych słów”. Niechęć ówczesnej krytyki do wczesnej twórczości Zapolskiej miała w istocie przyczyny bardziej zasadnicze. Była to nienawiść do pisarki, która podejmowała odważnie krytykę mieszczańskie obłudy moralnej.

(...) Demaskatorską funkcję społeczną pełniły wczesne powieści i nowele Zapolskiej, jak na przykład „Małuszka” (1883), „Kaśka Kariatyda” (1886), „Menażeria ludzka” (1892). Ukazywała tu pisarka nędzę i brzydotę stosunków panujących w ustroju kapitalistycznym, niski poziom moralny i intelektualny drobnomieszczaństwa, obnażała, w bystrych obserwacjach zakłamanie religijne i potworne skutki fałszywych systemów wychowawczych. Demaskatorską funkcję pełniły szczególnie dramaty Zapolskiej, jak na przykład „Zabusia” (1897), „Nieporozumienie” (1903), „Moralność pani Dulskiej” (1906), „Ich czworo” (1907), „Panna Maliczewska” (1910).

Krytyka moralności mieszczańskiej nie wyczerpuje społecznej treści jej utworów. Niejednokrotnie podejmowała autorka również krytykę klasy szlacheckiej i piętnowała pozostałości feudalno-ziemiańskie w Polsce np. w powieści „Szmat życia” (1891) i „Janka” (1893).

Działalność pisarską Zapolskiej wiążemy zazwyczaj z kierunkiem artystycznym określonym mianem naturalizmu. Autorka „Moralności pani Dulskiej”, podobnie jak inni naturaliści, ukazywała, że w świecie ludzkim, podobnie jak w całej naturze, toczy się nieustanna, biologiczna walka o byt, walka związana z samą istotą życia, walka nieuchronna i niezmienna. Był to ponury świat „menażerii ludzkiej”, którego niezmienną gwarantuje, jak sądzili naturaliści, to, że w samym człowieku tkwią — jak pisała Zapolska — „wrodzone najgorsze instynkty”.

Taki ponury obraz świata i pesymizm w ocenie natury ludzkiej mogły zrodzić się na podłożu ówczesnych stosunków, które właśnie z taką pasją piętnowała Zapolska. Pesymizm naturalistów wyrósł z rzetelnej obserwacji. Świat opisywany przez Zolę w „Germinal” lub przez Zapolską w „Przedpieklu” nie był naprawdę światem budzącym optymizm. Trzeba jednak podkreślić, że ów pesymistyczny obraz życia tworzony przez naturalistów był wyrazem nie tylko braku zgody na panujące stosunki, lecz zawierał głęboki protest społeczno-moralny przeciwko ustrojowi opartemu na wszechwładzy pieniądza i wyzysku. Taki właśnie protest odczytujemy w najlepszych sztukach Zapolskiej.

J. Z. JAKUBOWSKI

**W REPERTUARZE
NA SCENIE TEATRU 7,15**

Jan Potocki
PARADY

Krzysztof Choiński
STENDHAL I S-KA

Dregely Jurandot
DOBRZE SKROJONY FRAK

Zdzisław Skowroński
W CZEPKU URODZONA

W przygotowaniu

Ark. Arkanow i Gr. Gorin
SZKLANE WESELE

St. Witkiewicz
MISTER PRICE CZYLI BZIK TROPIKALNY

NA SCENIE TEATRU „ROZMAITOŚCI”

Stefan Żeromski
PRZEDWIOŚNIE

Leon Kruczkowski
NIEMCY

Wiliam Szekspir
POSKROMIENIE ZŁOŚNICY

John Partick
KAŻDY KOCHA OPAŁĘ

Henryk Sienkiewicz
OGNIEM I MIECZEM

Adaptacja Wandy Maciejewskiej

Stanisław Wyspiański
WESELE

W przygotowaniu

Friedrich Dürrenmatt
ANABAPTYŚCI

W stałym repertuarze dla dzieci

Sergiusz Michałkow
ZAJĄCZEK ZORRO

Maria Konopnicka
O KRASNOLUDKACH I SIEROTCE MARYSI

Adaptacja J. Mazanek, St. Brucz, Z. Skowroński

Henryk Sienkiewicz
W PUSTYNI I W PUSZCZY

Adaptacja J. Mazanek

Lucy M. Montgomery
ANIA Z ZIELONEGO WZGÓRZA

Adaptacja A. Konic